

İbn Sina denince ilk akla gelen eser “Kanun fi't-Tıp”tır. Küçük yaştan itibaren kendisini tıp alanında yetiştiren İbni Sina neredeyse hayatı boyunca edindiği bilgi ve tecrübelerini bu kitapta toplamıştır.

Aslında tıbbı hasta olan annesinin hayatını kurtarmak için çocuk denecek yaşlarda ilgi duymaya başlamıştı. Bulduğu bitki ile annesine ilaç yapıp onun hayatını kurtaran İbni Sina bu vesileyle kendi mesleğini de seçmiş oldu.

İbn Sînâ'nın hem Doğu hem de Batı dünyasında yüzyıllarca etkin olmuş “el-Kânûn fî't-tıbb” adlı eseri beş kitaptan oluşmaktadır ve dönemin bilim dili olan Arapça olarak yazılmıştır.

Kânûn Cremonalı Gerard tarafından **12. Yüzyılda ilk kez Latinceye çevrilmiş ve 1473 yılında Milano'da basılmış;** sonraki dönemlerde çeşitli dillere tam ya da kısmi çevirileri yapıldığı gibi pek çok kez de basılmıştır.

1279 yılında Roma'da İbraniceye çevrilen ve 1491 yılında Napoli'de baskısı yapılan eser, **1593 yılında da Roma'da ilk kez Arapça olarak basılmıştır.**

Eserin birinci kitabı iki kez İngilizceye çevrilmiş olup, ikinci, üçüncü yine beşinci kitabının Almanca bir çevirisi bulunmaktadır.

İbn-i Sina'nın en önemli eseri olan “**Kanun f'it Tıp**” (Tıbbın Kanunu) “**Canon de la Medicine**” ismiyle **10 kez farklı kişilerce Latince'ye** çevrildi.

Öte yandan bu eserin tamamı ya da bazı kısımları üzerine aralarında Fahrü'ddîn Râzî, İbnü'n-Nefîs, Kutbü'd-dîn Şîrâzî ve Aksarayî gibi pek çok önemli hekim tarafından şerh ve yorum yazılmıştır.

Bu yorumların arasında en önemli olanlardan birisi, hiç kuşku yok ki **İbnü'n-Nefîs'in Kânûn'un ANATOMİ bölümü üzerine yazdığı "Şerhu Teşrîhi'l-Kânûn"dur.**

Peki! Bu kitabın içinde neler vardı?

Özetle söylemek gerekirse, bu kitap, "Çin", "Hint" ve "Mısır"ın geleneksel tıp bilgileri ile "kanıta dayalı İslam tıbbı"nın birikimini harmanlayan ideal bir ders kitabıydı.

Nitekim bu kitap, Avrupa'da birçok tıp fakültesinde yüzyıllarca ders kitabı olarak okutulmuştur. Örneğin, "Kanun fi't-Tıp" Fransa'daki Montpellier Üniversitesi ve Belçika'daki Leuven Üniversitesinde 1650 yılına kadar ders kitabı olarak okutuldu.

Nitekim Leonardo da Vinci'nin de kitabın etkisinde kaldığı söylenir.

İsviçreli tıp tarihçisi A. C. Kébs, kitap için **"tüm zamanların en önemli entelektüel fenomeni bu kitaptır"** demişti.

Modern tıbbın babası sayılan Sir W. Osler, kitabı **"Tıbbın Kanunu, tüm kitaplardan daha uzun süre tıbbın incil'i oldu"** diye tanımladı.

Bilim tarihçisi E. S. Smith, **"bin yıllık kitabın 21. yüzyılda bile saygı görmesi, İbn-i Sina'nın değerini kanıtlar"** diye yazmıştı.

"Kanun fi't-Tıp" beş ciltten oluşmaktadır. Kitap baştan sona incelendiğinde sağlık ve tıp ile ilgili neredeyse yok yok denecek bir hacmi var.

Şimdi! Gelelim bu beş ciltlik kitapta yer alan konulara ve bu konular arasında modern tıp için hala önemini koruyan hususların neler olduğuna.

Öncelikle şunu ifade etmek isterim ki, İbn Sina bu eserin her cildinde besmele ile giriş yapmıştır.

Kanun'un Birinci Kitabı dört ayrı bahisten oluşmaktadır. Bu dört bahis kendi içinde bölümlere ayrılmış olup bunları özet olarak sizlere aktarmaya çalışacağım...

Birinci bahsin birinci kısmında tıbbın tasnifi ve tıbbın konusunun ne olduğu açıklanmıştır.

İbn Sina'ya göre tıp, insan vücudunun sağlıklı (healthy) veya hastalıklı durumunu (ill/disease), koruyucu hekimlik (preventative medicine), ve sağlığını kaybettiğinde tekrar nasıl kazanacağı yani tedavi (treatment/healing) konusunu ele alan bilimdir.

İbn Sina tıbbın tanımından sonra tıbbın teorik ve pratik olarak ayrıldığını savunmuştur. Bunun izahını İbn Sina şöyle ifade eder; "Tıp, pratik ve teorik olmak üzere ikiye ayrılır ve siz onun tamamını teorik hale getirdiniz, denilebilir. O zaman biz onlara sanatların ve felsefenin teorik ve pratik kısmının olduğu gibi, tıbbında pratik ve teorik kısımları olduğunu söyleyerek cevap verebiliriz. Tıpta pratik ve teorik iki kısım vardır, denir.

İkinci bahis ise tıbbın konusunun ne olduğu kısmıdır. İbn Sina'ya göre tıbbın konusu sağlık ve hastalık halindeki insan vücuduyla ilgilidir. Hiçbir şeyin sebepsiz olmadığını düşünen İbn Sina hastalık ve sağlıklı olma durumlarına da neden olan sebeplerin var olduğunu ileri sürmüştür. Bu sebepler dört tanedir. Bunlar; maddi sebepler, etkin sebepler, formal sebepler ve gayi sebeplerdir. Maddi sebepler, sağlık ve hastalığın üzerinde temellendiği özler ve enerjilerdir. Etkin sebepler, insan vücudunu dış etkilere göre değiştiren ya da o etkilerden koruyan sebeplerdir. Formal sebepler, sağlık ve hastalığın formal (şekli) sebepleri, üç tanedir; mizaçların oluşturduğu özellikler ve yapılarıdır. Gayi sebepler, işlevlerdir.

Kitabın diğer bir kısmı unsurlar konusudur. İbn Sina'nın unsurlar olarak adlandırdığı şey ise evrenin ana maddesi üzerinde yüzyıllar boyunca filozofların ayrılmasına sebebiyet veren dört unsur/element konusudur. Bu unsurlar insanların hastalanma sürecini ve sağlıklı olma

durumlarını derinden etkileyen şeylerdir.

Unsurların ne olduğu konusunu İbn Sina şöyle ele almıştır: **Bu unsurlar; Toprak, Su, Hava ve Ateş'tir.**

Toprak doğası gereği dinginliği, kuruluğu ve soğukluğu ifade eder. Su ise doğal halinde nemli, soğukluğu ifade eder. Hava unsuru ise hafifliği ifade ederken doğal halinde sıcak ve nemlidir. Ateşe gelindiğinde ise olgunlaşmayı, hafifliği ve nüfuz edilebilirliği simgelerken doğal mizacı sıcak ve kurudur.

Kitabın üçüncü kısmı ise mizaçları konu edinmektedir. İbn Sina'ya göre mizaç unsurların zıt özelliklerinin karşılıklı etkileşmesinden ortaya çıkan bir keyfiyet olarak tanımlamıştır. Mizaç çeşitleri ise şöyledir:

Dengeli olan Mizaç

Dengesiz olan mizaç şeklindedir.

Dengeli mizaç çeşidi sekiz tanedir. Bunlar; türün genel tipi, türün özel tipi, ırkın genel tipi, ırkın özel tipi, kişinin genel tipi, kişinin özel tipi, organın genel tipi, organın özel tipi. Dengesiz mizaçlar; basit dengesiz mizaç ve bileşik dengesiz mizaç olmak üzere sınıflandırılmıştır.

Kitabın dördüncü kısmı ise hıltlar üzerinedir. İbn Sina'ya göre hılt, besinlerin sindiriminin esas ürününü teşkil eden bir sıvı cevherdir. Bu hıltlar şunlardır; Kan, Balgam, Sarı Safra, Sevda (Kara Sevda)'dır. Bunlar demevi, safravi, balgami ve sevdavi mizaçlara karşılık gelmektedir.

Beşinci kısımda organların doğasını ve çeşitlerini ele almıştır. Bu kısımda kemikleri ve kemik çeşitlerini, kasları, arterleri, venleri ve kuvvetler konusunu işlemiştir. Bizim için burada önemli olan husus kuvvetler konusudur. Kuvvetleri Hayvani ve Nefsani olmak üzere ele almıştır. Hayvani kuvveti ise şöyle açıklamıştır: hayatın çeşitli fonksiyonlarını yapabilecek, duyu ve hareket faaliyetini üstlenebilecek kuvvettir. Nefsani kuvvet ise; idrak etme kabiliyeti, düşünme, idrak ve sezgi olarak ele alınan kuvvettir.

Kitabın İkinci bahsi ise sağlık ve hastalık üzerinedir. Burada hastalıkların genel tanımı yani patoloji kısmı ve sebepler kısmı yani etiyoloji üzerinde durulmuştur.

Üçüncü Bahis ise sağlığın korunması kısmıdır. Bu bölümde çocuk bakımı, gelişkinin beslenme şekli, yaşlılıkta bakım ve beslenme konusu ele alınmıştır.

Dördüncü Bahiste ise hastalığın tedavisi işlenmiştir.

İkinci Kitap'ta ise basit ilaçların mizaçları, tarifi ve bu ilaçların saklanması konusu işlenmiştir. Bu kitapta İbn Sina tarafından hazırlanan 760 ilaç tanımı bulunmaktadır. Bu ilaçlarla ilgili prospektüsa benzer içerikler de mevcuttur. İbn Sina bu kitabında basit ilaçların alfabetik sıralamasını yapmıştır. Bu sayede hekim ve eczacılık bilimi ile uğraşan kişilerin işleri kolaylaşmıştır. Şimdi kitabı daha da irdelemek gerekirse, Birinci makale basit ilaçların mizaçlarının tarifi, İkinci makale deneysel olarak basit ilaçların tarifi, Üçüncü makale, Karşılaştırmalı olarak basit ilaçların mizaçlarının tarifi, Dördüncü makale, basit ilaçların Kuvvetlerinin Etkilerinin tarifi, Beşinci makale, haricen kullanılan ilaçların etkisi, Atıncı makale, ilaçları toplama ve Daha sonra kullanmak için bir araya getirme. İkinci kısmında ise on iki bölüm yer almaktadır. Bunlar sırasıyla, Fonksiyonları ve duyuların bütünü kapsayan bir tablo, Çıkıntılar, Şişler ve Pistüller, Cerahat ve yaralar, Keskin aletler, Baş organları, Gözün kısımları, Göğüs ve solunum organları, Beslenme organları, Sindirim organları, Hummalar ve zehirlerdir.

Üçüncü kitabı ise iki cilt şeklinde oluşmuştur. Üçüncü kitabın birinci cildinde Birinci Fen olarak adlandırılan kısım beş makaleden meydana gelmiş olup burada üzerinde durulan konu beyin ve baş hastalıklarıdır. Beynin anatomik yapısı, başın bütün hastalıkları, baş ağrısı ve çeşitleri, beyin şişleri ve şişlerin yerleri hakkında genel açıklamalar, uyku ve uyuşukluktur. Bu bilgileri bize veren beş makaledir. İkinci Fen ise sinir hastalıkları hakkında ve sinir hastalıklarının çeşitleri hakkındadır. Burada ki en önemli husus ise felç hastalığıdır.

İbn Sina felç hastalığını şöyle ele almıştır: İki türlü felç vardır: mutlak ve özel felç. Felç iki sınıf olur. Birinde boyundaki zaafıtan dolayı, başa ve yüze doğru oluşan tiptekidir; diğerinde ise hastalık baştan başlayıp sonra yavaş yavaş diğer bir aşamada yükselir ve yaygınlaşır şeklinde açıklamıştır. Felcin belirtileri konusunda İbn Sina şunları söylemiştir: Felcin görülmesi daha ince sinirlerde şişme ve darbe ile ya da kılıç ve kılıç gibi kesici aletlerin kesmesiyle olur demiştir.

Üçüncü Fen ise göz anatomisi ve gözde meydana gelen hastalıklar üzerinedir. Bu hastalıklardan en önemlisi göz nezlesi, kornea yırtılmaları, şaşılık, göz yaşarması, göz seyirmesi, it dirseği (arpacık), katarakt, gece körlüğü, gözbebeği büyümesi ve kar körlüğüdür.

Dördüncü Fen ise kulağın anatomisi ve kulak hastalıkları hakkındadır. Hastalıkların başında kulak çınlaması, işitme bozukluğu, kulak tıkanıklığı, kulakta oluşan şişlik, kulak akıntısı, kulağa su kaçması, kulağın kaşınması ve kulağa giren küçük hayvanların bulunmasıdır.

Beşinci fen ise burun hakkındadır. Yani burnun anatomisi ve burunda meydana gelmiş hastalıklar üzerinedir. Burada bizim için önemli olan hastalıklar ise şöyledir; burun kanaması, burundan konuşma, burundaki fazla etler, aksırma, burun kaşınması ve burun yarasıdır.

Altıncı Fen ise dudak ve dilin anatomisini ve dilde meydana gelen durumlar hakkında bilgileri içerir. Dil hastalıklarından önemli olanlar ise şöyledir; dilin kasılması, dilin büyümesi, dil şişleri, dil şişleri, ağızdan kan gelmesi, dudak uçukları, konuşma bozukluğu nefesin kokması, ağız yaraları ve kalıcı ağız kokusu gibi hastalıklardır.

Yedinci Fen kısmında ise dişlerin durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Bunlar; diş sağlığının korunması, diş ağrıları, dişlerin sallanması, dişlerin renginin değişmesi, diş çekimi, dişleri gıcırdatma ve dişlerin kamaşmasıdır.

Sekizinci Fen ise diş etleri ve dudak hastalıkları hakkında oluşan bölümdür. Burada yer alanlar ise, diş eti şişleri, diş eti kanaması, diş eti yaraları, dudak çatlakları, dudakların şişi ve yarası v dudak titremesi gibi hastalıklardır.

Dokuzuncu Fen ise boğazın durumu hakkında bilgi verir. Burada yer alan konular boynun anatomisi, boğaz iltihabı, kabakulak, bademcik hastalığı, bademciklerin kesilmesi ve bademciklerin kesilmesinin yarattığı hastalıklar gibi konulardır.

Onuncu Fen ise, göğüs ve akciğerler hakkında bilgilerin yer aldığı bölümdür. Burada boğazın, bronşların ve akciğerin anatomisi yer alır. Buradaki hastalıklar ise, solunum güçlüğü, astım, öksürük, kan tükürme, zatürrie, zatülcenb, akciğerde oluşan katı şiş, akciğerde su toplaması ve

akciğer iltihabı gibi hastalıklar yer alır.

On Birinci fen ise kalp hastalıkları hakkında bilgi vermek için ele alınmıştır. Burada yer alan konular ise şöyledir; kalp anatomisi, kalbin mizaçları, çarpıntı ve bayılma gibi hastalıklardır.

On İkinci Fen ise meme ve memede meydana gelen durumlar hakkında yazılan bölümdür. Burada memenin anatomisi, sütün bolluğu, memelerdeki sıcak şişler, memelerde oluşan şiş, küçük memelerin korunması ve memelere arız olan yaralar gibi konular yer alır.

On Üçüncü Fen ise yemek borusu ve Midenin halleri üzerine yazılmıştır. Burada ise yemek borusunun ve midenin anatomisi, yemek borusunda oluşan şişler, yemek borusunun yırtılması, yemek borusunda meydana gelen yaralar, mide hastalıkları, midenin işlevleri, mide hastalıklarının hepsinin tedavisi, mide tıkanıklığı, mide tıkanıklığının tedavisi, mideye iyi gelen yakılar ve mideye zararlı olan işler, sindirim bozukluğu, geçirme midedeki soğuk iltihaplar, mide yaraları, kusma, kan kusma, kusmanın tedavisi, hıçkırık gibi konular ele alınmıştır.

On Dördüncü Fen ise, karaciğer ve hastalıkları hakkında yazılmış bir bölümdür. Bu bölümde karaciğerin anatomisi, karaciğerin mizaçları, karaciğerde oluşan tıkanıklık, karaciğer ağrısı, karaciğer üzerinde meydana gelen şişler, karaciğer üzerine düşme, çarpa ve darbe alma gibi konular işlenmiştir.

On beşinci Fen ise, dalağın durumu hakkında bilgi vermek için yazılmıştır. Bu bölümde dalağın anatomisi, safra kesesinin anatomisi, sarı safra, kara sarılık, safravi sarılığın tedavisi, dalağın tıkanıklığı, dalak ağrısı gibi konular ele alınmıştır.

On Altıncı Fen ise, bağırsaklar hakkında açıklamalara yer vermiştir. Bu bölümde bağırsakların anatomisi, kolera, diyare, kan zıtlığı gibi bağırsak hastalıkları, bağırsaklardaki iltihaplı yaralar, ishal, kulunç, fıtık, kulunç çeşitleri, ve kulunç çeşitlerine göre uygun olan tedaviler yer almaktadır.

On Sekizinci Fen kısmında böbrekler konusunda bilgi vermek için yazılmıştır. Burada böbreklerin anatomisi, böbrek hastalıkları, böbrek ağrısı, böbrek taşları, böbrek zaafı gibi

konular açıklanmıştır.

On dokuzuncu Fen ise mesane ile ilgili durumlar ele alınmıştır. Burada mesanenin anatomisi, mesane hastalıkları, mesane taşları, mesane yaraları, mesane şişleri, idrar bozukluğu, idrar yanması, idrar zoru, idrarın damla damla atılması, altına kaçırma gibi konular hakkında bilgiler verilmiştir.

Yirminci Fen ise, erkeklerde olan üreme organlarının hastalıkları ile ilgili bölümdür. Burada cinsi münasebet zamanları, cinsel münasebet belirtileri, cinsel münasebet eksikliği, meni azlığı, meni çokluğu, cinsel münasebete zarar veren durumlar, cinsel arzu şehvet düşkünlüğü gibi konular ele alınmıştır.

Yirmi Birinci Fen ise, kadın üreme organları hakkındadır. Burada hamile ve hamile kalma yöntemleri , uterusun anatomisi, uterus hastalıkları, kısırlık, bebeğin kız veya erkek olma sebebi, hızlı ve etkin döllenme, yalancı hamilelik, doğum, doğum zorluğu, doğum sancılarına karşı tedbir, düşük, düşüğe engel olan ilaçlar, fetüsün korunması, düşükten sonra hamile kalınması , uterus yırtılması, uterus ağrılarıgibi konular ele alınıp açıklanmıştır.

Dördüncü Kitap Birinci Fen bölümünde ise Hummalar hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Burada günlük görülen hummalar, iltihaplı hummalar ve hummaların arız olduğu hastalıklar ve tedavileri açıklanmıştır.

İkinci Fen kısmında ise buhran ile ilgili hükümler ele alınmıştır. Burada buhranın vakitleri, günleri ve devirleri ele alınmıştır.

Üçüncü Fen'de ise şişler ve püstüller (Döküntüler) ele alınmıştır. Burada Sıcak ve kötü şişler hakkında genel bir açıklama yapılmış olup vebalar, çıbanlar, çıbanların irinleşme süreci, soğuk şişler , ur (tümör), siğil, kanser gibi onular ele alınmıştır.

Dördüncü Fen'de ise kırıklar ve kırıkları yerine yerleştirilmesi ele alınmıştır.

Beşinci Fen ise zorlama ile ilgili kısımdır. Burada çıkık, çıkık hakkında genel bilgi, kemiklerin çeşitlerine göre meydana gelen çıkıklargibi konular açıklanmıştır.

Altıncı Fen ise zehirler hakkındadır.

Yedinci Fen saçlar (kıllar) hakkında bilgi verilen kısımdır. Burada saçın dökülme sebebi, saçı koruyan ilaçlar, kıl döken ilaçlar, saçın kırılması, saçın beyazlaması, ve saçın boyanması hakkında bilgilerin verildiği bölümdür.

Beşinci Kitap ise mürekkep ilaçların tasnifi, macunlar ve panzehirler hakkında bilgilerin verildiği kitaptır. İbn Sina'ya göre bu kitabı okuyan hekim diğer kitapları okumasa bile buradaki ilaçlar sayesinde hangi hastalığa neyin iyi geleceğini rahatlıkla öğrenebilir. Onun dediğine göre buradaki bilgiler hekimin el kitabı şeklindedir. Öyle ki İbn Sina bu son kitabında pastilleri, tabletler, meyve sularını, şerbetleri hatta reçellerin yapımını dahi anlatmıştır. Çünkü bu gıdalar hastanın direnç kazanmasında önemli etkindir.

Not: Bu yazı makale, köşe yazısı vs. gibi akademik bir yazı değildir. Sadece ders notu olarak kullanılmaktadır.